

Александра Пауновић

Институт за књижевност и уметност, Београд

ale.paunovic@gmail.com

ИСКУСТВО ИСТОРИЈЕ У ПОЕЗИЈИ
ВОЈИСЛАВА ИЛИЋА:
МОЖЕ ЛИ ПОЛИТИЧКО БИТИ ДУША?

Сажетак: Из дефинисања рансијеровског чвора између система видљивог и изговорљивог, који утемељује мишљење *полијике књижевности*, у раду ће бити тумачена фигура *непријатеља* у контексту не/могуће родољубиве поезије на примеру песме „Јутро на Хисару код Лесковца“. Сагледавајући поетичко-онтолошку и ест/етичку *изузетности* песничке визије В. Илића, осврнућемо се и на (могућу) традицију српског песништва пред (страшним) лицем непријатеља. *Изузетности* која је обликована као дискурзивно прекорачење родољубиве (парароматичарске) поезије XIX века, оставила је херменеутички залог потоњој српској поезији – питање поетичко-естетичког изазова *цуће душе*, те (засорног) *бола* (другог / непријатеља) у геополитичком / геопоетичком установљењу суверенитета државе / текста.

Кључне речи: душа, родољубива поезија, историја, политика.

Статус политичке песме у оквирима српске књижевности XIX века сажима, могло би укратко рећи, *Књија о Змају* и коментар њеног аутора о песми „Устарабари“ да она – с опростењем – показује „’носођушно’, оправданост Гетеове осуде да је ’политичка песма гадна песма’“ (Костић 2013: 67). Лаза Костић, показујући замку лаких хумористичких досетки, саветује Ј. Ј. Змају:

Окани се ти политике, није то за нас. Научи се бар из мог жалосног примера. Ето видиш, ја сам био више пута у дворовима те лаже и варалице, испрва је лебдила око мене сваком добром и угодбом (Костић 2013: 69).¹

Но, када Бранко Миљковић, у есеју „Политичка песма данас“, Васка Попу, Миодрага Павловића види као песнике који после 1950. обнављају политичку поезију, он ће појам политичког недвосмислено одвојити од памфлетског, дневно-политичког ангажмана:

Тамо где се политика оглашава хуманошћу и бригом за свет и људе, где се она бори за равноправност и љубав међу народима, треба и мора да се роди политичка песма. Она се ту пре свега јавља као један вид укинуте родољубиве поезије, јаче идејно осмишљене и усмерене, што је спасава од афективности, патетичности, као и од тога да делује пропагандно, уколико јој је садржај чисто политички. [...] Практична вредност њена била би у томе што се она залаже за једно прогресивно схватање, за један хуманистички поглед на свет и друштво, за нове односе међу људима и народима.

Политичку песму са свим обележјима модерног и слободног стваралаштва први су обновили после 1950. В. Попа и Миодраг Павловић [...] вратили невиност чистог људског казивања које рађа вера,

1 Колико је положај политичког песника нелагодан показује и *Читанка српске политичке поезије* коју су приредили Маринко Арсић Ивков и Иван Ивановић (1999). Ова читанка, састављена из два дела (*удворичка* и *саширична* поезија), покушај је књижевноисторијског прелома *Антологије српске удворичке поезије* (приређивач М. Ивков) и *Антологије савремене српске сашире* (приређивач Мирослав Егерић). Индикативно је да ће поједини песници, попут Ј. Ј. Змаја, Л. Костића, па и В. Илића, бити заступљени у оба сегмента књиге. Војислав Илић у делу *удворичке поезије* представљен је одом која је посвећена Александру Обреновићу, а „Маскенбалом на Руднику“ у одељку *саширичне поезије*, што показује да се разумевање политичких и идеолошких линија песничког текста мора кретати и изван политичког опредељења песника.

убеђење и једно историјско осећање стварности (Миљковић 2016: 172–173; истакла А. П.).

Брига за оно што је заједничко свима, речено на начин А. Бадјуа, или пак „херменеутика друштвеног тела“, казано речима Ж. Рансијера, дакле, бит је политичког и песничког мишљења. Међутим, још је Фредрик Џејмсон у студији *Политичко несвесно* напоменуо да политичко не пребива у непосредности јер „усавршени песнички апарат високог модернизма потискује Историју“. Песничко вјерују Б. Миљковића, које је положено у поетичко-естетичку *дисциплину* односа лирског текста и историје као осећање стварности – парадоксално, модернизам пригушује, спушта у „подземље“ – у „право Несвесно“ (Џејмсон 1984: 345). Лукавство модернистичког духа чини све, рекло би се, да заметне трагове *текстуалном несвесном* (видети: Бошковић 2008), али књижевност остаје књижевност, вели Ж. Рансијер, јер декодира несвесни друштвени текст (Рансијер 2008: 27). Књижевност је *већ револуција* и класна борба, али на који начин? Како дискурс српске поезије од барока, класицизма, романтизма, пројекта Светозара Марковића, социјалне лирике, преко песама које пишу припадници Младе Босне, до надреализма, модернизма – обликује борбу, стратешко позиционирање *политичкој* унутар песничке имагинације? Одговорити на ово питање у оквирима овог рада није, разуме се, могуће, али ћемо се задржати на декодирању „логике свести као логике идеолошке комуникације“, ² тј. на „знаковности идеолошке садржине“ (Бахтин 1980: 14) песме „Јутро на Хисару код Лесковца“, која ће начинити један дискурзивни

2 Бахтиновско докидање постојања свести мимо идеолошке структуре призива промишљања Луја Алтисера који ће, ослањајући се на лакановску теорију субјекта, дефинисати идеологију као део процеса у установљењу искуства субјективитета. Наши одрази, оно што препознајемо као сопствено, продукти су идеолошког апарата (видети: Алтисер 2009).

узмак од по/етике политичке³ и родољубиве поезије XIX века.

„Јутро на Хисару код Лесковца“ штампана је на страницама часописа *Ошацибина*⁴ фебруара 1890, по повратку В. Илића из Солуна. Премда је М. Павић тумачи као родољубиву песму, она се неће наћи у антологијама родољубиве поезије. Симптоматично је да је и наставна пракса српске књижевности методолошки потпуно откида од контекста часописа у коме је објављена, као и од павићевске интерпретације, преусмеравајући је ка жанровском одређењу дескриптивне лирике, односно миметичком моделу разумевања.⁵

Она почиње мирно и равно, како пише Љубомир Симовић у есеју о В. Илићу (Симовић 1983):

Са пустих, далеких поља јутарња магла се диже,
И хладни ћарлија ветар. У граду живот се буди:
Тамо убоги у жар износи мангале своје,
А тамо суморни Турчин озбиљно ножеве нуди,
Или замишљен пуши;
На мушком његовом лицу мрачна се замрзла

збиља

А бол у крепкој души.

3 Када је реч о политичкој поезији В. Илића, о односу текста и идеологије, могу се уочити неколика поетичко-естетичка модальитета: 1. саркастичко-хумористичке песме (најбројније, одликује их снажна стварносно-референтна позадина; „Путник“...); 2. песме социјалне тематике („Радничка песма“, „Обућар и његов син“...); 3. родољубиво памфлетске песме (изразита тенденциозност, „Словенско звоно“); 4. песме у којима је политичко преображено у *шекспијално несвесно* („Јутро на Хисару код Лесковца“, „Турска“, „Вече на броду“).

4 О Војиславу Илићу у периодици XIX века видети: Иванић 2008.

5 У *Чиишанци* за други разред средње школе (издавачка кућа Klett) уз текст песме и истраживачке задатке штампана је и илустрација пејзажа Теодора Русоа, чиме је рецептивни хоризонт ученика (интермедијално) усмерен ка разумевању дескриптивних модела, потискујућу могућност разумевања друштвено-историјских садржаја.

Чуј! У долини тамној затутњи недељно звоно...
Јелен се у гори прену и журно подиже главу,
И пошто окрете поглед на зрочно пурпурни исток,
Он журно у скоку наже и оде у маглу плаву.
(фебруара 1890) (156)⁶

Куриозитет представља чињеница да је око 1889. године Феликс Филип Емануел Каниц, аустроугарски путописац, археолог и етнолог, посетио Лесковац, и оставио сведочанства штампана у књизи *Србија, земља и становништво од римској доба до краја XIX века* (прво издање појавило се 1904. на немачком):

Од 4500 Турака који су пре припајања Лесковца Србији становали у 900 кућа затекао сам их у јесен једва 60 у 15 кућа, од осам џамија са шест минарета остале су три, од десет текија само једна; са земљом је сравњено чак и турско купатило. И последња џамија која „ради“ остаће ускоро пуста, јер се Турчин ни овде, као ни у осталим местима, не осећа добро под влашћу хришћана. Он продаје своју кућу и свој посед у пола цене и одлази тамо где ће опет моћи, окружен немоћном рајом, да ужива привилегије „правоверног“.

[...] Без претеривања се може рећи: Лесковац и околина живе од гајења конопље. Још је Херодот истицао трачко-дарданску конопљу која се жање у јесен. Лесковачка важи као најбоља у целом Поморављу и Топлици, јер биљка израста овде и до 3,5 м висине. У просеку једно сељачко домаћинство добија десет метарских центи конопље, а имућнији сељаци, на пример у Печењевцу, и до 35 центи; године 1889. једна метарска цента продавана је по 56 франака. [...] У Лесковцу има више од 400 прерађивача конопље и ужара, 3 ткача ланеног платна и 3 мутавције. У свакој кући испред ње, у периферијским четвртима града, зврје точкови и точкићи; човеку се чини да се нашао у некој огромној фабрици ужади. Осим тога,

6 Сви наводи лирике В. Илића у раду дати су према издању *Лирско њесништво 1887–1893*. Прир. Милорад Павић, Београд: „Вук Караџић“, 1981.

ради се на безброј примитивних разбоја. Чувене су лесковачке бисаге од кострети, вунени покровци за коње, ћебад итд.

[...] Са балкона сасвим европски уређеног хотела „Солун“ породице Пашагића, са кафеом, билијаром и трпезаријом, и са зграде садашњег првостепеног суда радо сам посматрао Хисар и складни, необично живописан мост на Ветерници, преко кога се суботом све живо слива према дугој чаршији. Улица је често закрчена бескрајним редовима кола са волловском и бивољом запрегом. Гомила шарена како се само замислити може, са Арнаутима насељеним око Лебана, тиска се уз велику галаму око продавца који своју робу носе на рукама или преко рамена и око дућанских излога, у које као да су трговци и занатлије набили сву своју робу; и тако све до поподне, кад се клупче разматава и улице празне, док градом опет не завлада свакидашња тишина, коју само с времена на време прекидају вежбања стрелачког друштва „Краљ Милутин“ и певачког друштва „Бранко“ (Каниц 2007: 239–246).

У писму Милану Савићу (18. јануар 1892. Турн Северин) Војислав Илић говори да Марко Цар самога себе доводи у забуну питањем о смислу родољубиве поезије:

Треба ли да нам је књижевност патриотична и да ли песма сме имати тенденције која се односи на питања *уопште социјална и која припадају извесном времену*? А ко то оспорава? Хоће ли само да означи степен њихове уметничке вредности у опште, а детаљније питање било би питање само: у колико ова тенденција потиче од самога песника, тј. је ли, то, збиља, израз истинских осећања и уверења или је то просто декламовање etc... (Илић 1961: 368– 369; истакла А. П.)

Неоснована је, дакле, претпоставка да је родољубива поезија оспоравана, јер захватајући друштвено-историјска, социјално-економска пи-

тања заједнице,⁷ сматра В. Илић, песништво као *уверење*, мишљење стварности већ је патриотско. Визуелно усмерен мимезис „Јутра на Хисару...“ у првој строфи динамизован је социјалним мотивима, опростореним хладним урбаним пределом, да би у другој био заоденут формом имперсоналног пејзажа. Неприсуство лирског говора, те поетика погледа маргинализоване лирске свести начиниле су утицај „непристрасно“, „објективно“ конституисаног дискурса. „Изражавање је већ покренуло страст за испољавањем и већ је почело да слика“, вели Жак Дерида (Дерида 1976: 290), те је унутар дескриптивног уписана матрица *ирескриптивної излајања* из структуре иманенције свести (Проле 2016). Пол де Ман, рашчитавајући деридијанско читање Русоовог *Огледа о пореклу језика*, запажа да ће оно показати

како подражавање које отворено изражава жељу за присутношћу, потајно дејствује у Русоовом тексту као оповргавање жеље, коју своди до апсурда самим својим постојањем: никад не би постојала потреба за подражавањем да присутност није била стечена априори (Де Ман 1975: 196).

На који је начин, дакле, присутности дано да присуствује у миметичком дискурсу?

У скорашњој студији *Нулли сџејен реализма* (2018) Драган Бошковић херменеутиком дискурзивне свести отвара поетичку, естетичку, интерпретативну *клојку* реалистичког концепта разумевања књижевности и њене истине:

7 „Као што Илићево политичко песништво даје мозаик политичких прилика у обреновићевској Србији, тако његова социјална сатира даје слику и критику друштвеног стања Србије његовог времена“ (Павић 1981: 20).

М. Павић процењује да Илић, након удаљавања од радикалске политике и абдикације Милана Обреновића (22. фебруар 1889. године), нема снаге да се приближи социјалистичкој мисли С. Марковића даље од почетних ставова, те да је илићевски социјалистички програм остао неразвијен (1981: 27).

Истина текста, истина реалистичког текста, тако се измеће изван наративно-поетичких истраживања, и за њом се трага у једном парапоетичком, надсвесном и метасвесном приповедном контексту, што ће поред питања идентитета реалистичког дискурса отворити и питања производње „истине“, односа према ауторитету времена, перспектива и интереса писања реалистичког текста, илузија реалистичке форме, друштвено-научно-политичких ауторитета (Бошковић 2018: 30).

Хисар са Црквом Св. Илије
(Збирка разгледница Народног музеја
Лесковац сигн. И-Р 53)

Напоменимо да се *клојка жеље* за реалистичком интерпретацијом не раскрива само у декодирању система одрживости економије дискурса – *нулшої сїейена* (Бошковић 2018: 20), већ и у самој конфигурацији песничког света. Наиме, неколика детаља сведоче прескриптивне процесе песничке свести. Лирски штимунг, кроз спојеве елементарног антитетичког парова светло : тамно, суптилно повлачи контуре хетероимажа и аутоимажа. Мотиви *џурџурної истшока, јелена* (бременит хришћанском симболиком), *звона* („Ја знам ко сам – по звону што

са задужбина немањићких пева“, рећи ће Десанка Максимовић у песми „О пореклу“ из збирке *Тражим њомиловање*)⁸ дестабилишу миметичко читање снагом умрежене знаковитости и препознатљивости у корпусу националне књижевности. Дестабилизација, међутим, долази и из самих историјских чињеница на које једно стварносно-референтно читање рачуна. Наиме, у белешкама споменутог путописца Ф. Ф. Каница, који Лесковац посећује око 1889. године, сазнајемо да Црква Светог Илије на Хисару, освештана 1889. године, нема саграђен црквени торањ, већ клепало једноставне дрвене конструкције (Каниц 2007: 242). Читалац веран историјским траговима, ако песмино време веже за паратекстуално датирање, могао би бити сумњичав и према самом Турчину који четрнаест година по ослобођењу продаје ножеве на Хисару. Наиме, према сведочанству учитеља Јосифа Костића⁹ и на основу телеграма који је упућен Милану Обреновићу из Општинске управе Лесковца у Алексинац 29. 12. 1877 (Архив Србије),¹⁰ зна се да након 11. децембра 1877. године у граду остаје само сиромашније турско становништво.

Но, вратимо се самом песничком тексту. Суптилно криптовање, естетизација националне знаковитости унутар родољубиве лирике В. Илића, насупрот демаголошком, профетском говорништву, изнедрило је сукоб са песником Радованом Кошутићем,¹¹ који ће га, у збирци *Пламенови I* (1888), оптужити за каљање српске песме: „Ђулићку нам

8 Уп. са песмом „Словенско звоно“ В. Илића.

9 „Турско становништво лесковачко било је већ спремно да бежи па кад дознаде још од кајмакама стање ствари, и кад виде, да и кајмакам и кадија беже, наједанпут 8. децембра у вече појуре Турци са фамилијама да из Лесковца беже. [...] Неколико Турака, који су са фамилијом и без фамилије заостали а то је већином била сиротиња, која се није могла одселити грдно се поплаше [...]“ (Костић 1907: 14–15).

10 Опширније у: Илић 1977: 29–131.

11 Према мишљењу М. Павића, полемика Илић–Кошутић одредила је правац који ће критика узети пишући о другој Илиће-

љубав дајте – Ђурину се учте збору, – Не каљајте српску песму – На уздаху, на умору!“ (нав. према: Павић 1961).

„Јутро на Хисару...“ не одговара построман-тичарским ни параромантичарским заносима родољубиве поезије. Јер, како разумети бол у крепкој души Турчина? Јасна је *крейка воља* Светог Саве, али крепка душа непријатеља српску родољубиву поезију, како надахнуто пева Кошутић, каља. „Историјска новина која означава термин 'књижевност' је овде: не у нарочитом језику, већ у новом начину повезивања изговорљивог и видљивог, речи и ствари“, тврди Жак Рансијер (2008: 13).

На културно-историјској граници разумљивог – невидљивог, где је фигура непријатеља предата претећем и зазорном, песничка се слика В. Илића (без уговора са друштвом савесних песника) испи-сује преко онтолошке недостатности, отварајући видик на нечитљиво лице и душу историјско-ради-калне другости. Инскрипција овог осетљивог места у „Јутру на Хисару...“ пропраћена је класно-со-цијалном свешћу: убоги ужар (најчешће занимање Лесковчана) и суморни Турчин, трговац ножеви-ма, чији се оквири света сужавају. Индикативно је запазити да у „Јутру на Хисару...“ нема женског лика, феминална херменеутика „велики задатак маргино/гино критике није пука и припроста рас-права о пол-итици полова и цендирање свеколиког друштва, историје и културе“ (Јерков 2015: 104) распознаје једно празно место, пут предодређен само маскулином субјекту на чијем се *лицу замр-зла мрачна збиља*, збиља историјске промене. Ос-тављен без Аријадниног конца, ухваћен у тренутку *бола*, Турчин једино *лицем и душом* сведочи о себи самом „на начин на који фосили или бразде у каме-ну носе своју записану причу“ (Рансијер 2008: 19). Како тумачити значење тог лица, а очувати га *лицем*

вој књизи, или о Илићевом песништву уопште (видети: Павић 1961).

у песничком мишљењу, не дописати му неку другу слику, метафору? Премда хипотеза, душа је, вели Ф. Ниче, „једна од најстаријих и најдостојанственијих хипотеза“ (Ниче 2003: 19). Име те старине и тајну достојанствености људског бића поновиће ова Илићева песма, у скромном, свакодневном простору, у додиру са ситницама између мангала, ватре, за коју прижељкујемо да угреје убогог, и тезге на којој се нуде ножеви. (Нико нам неће дошапнути ништа о њима: колико су оштри, коме су и чему намењени.) Дакле, душа је за/дата унутар *језичке иџре* као резултат дискурзивног искорака из немаштине, онтолошке недостатности параромантичарске родољубиве поезије XIX века. „А када се развија игра израза, онда истински могу рећи да се развија душа, унутрашњост“, вели Витгенштајн (1984: 949). Како је винтгенштајновска мисао положена у узрочно-последичну зависност *смисла и џримене*,¹² чин именовања душе већ је њена призваност, присутност. Крепка душа је, дакле, *џу* прирасла за чистину лица – чистину *слике*, ослобођена метафоричног посредовања. Са друге стране, душа Турчина ће поетички бити јасно омеђена процесима *де/џерииџоријализације*, тј. геопоетичким мапирањем на територији ослобођене обреновићевске Србије, што јасно показују чиниоци песничке слике сагледани кроз призмму имагологије – пажљиво наштимовани знаци као реалности.

„Јутро на Хисару...“ јесте јутро које *џек џиџо није* али његов долазак исписан на лицу, објављен, препуштен је, најзад, модерном читаоцу.¹³ Уписивање и стратификација знања о историјској стварности, друштвеној хијерархији додељена је читаоцу,

12 „У шта ја то верујем кад верујем да људи имају душу? У шта ја верујем кад верујем да ово једињење садржи два прстена угљеникових атома? У оба случаја у првом плану се налази слика, али је смисао дубоко у позадини; другим речима, *џримену смисла није лако саїледати*“ (Витгенштајн 1984: 422; истакла А. П.).

13 Теорију о модерном читаоцу у поезији В. Илића дао је М. Павић (видети: Павић 1961).

његовом одзиву онеме „Чуј!“ Истоветна идеолошка оптика обликује песме „Турска“ и „Вече на броду“, али у њима В. Илић неће наставити поетичку линију дискурзивног искорака у тематизацији историјске другости, тј. искуство историје и/или политике одвија се мимо питања душе и могућности њеног дискурзивног установљења. У песми „Турска“,¹⁴ штампаној на страницама часописа *Коло* (15. августа 1890) „дуж цијелог текста се развија и варира семантичко гнијездо којему је у основи смрт, мртвило изумрелост“, те није у питању никаква произвољност када пејзажом промиле хтонска бића: змија и гуштер (Иванић 2002: 22–23). Турска попут авети опросторене повесности опомиње на пропадљивост и неминовност заборава. У песми „Вече на броду“,¹⁵

- 14 Кò изумрли давно, преда мном градови леже
И мирна, убога села. Са мрачних домова њини
И древних, камених платна, вињага густа се вије
Ил' шуми на висини,
И као прастаро гробље лиснатом врежом их крије.
Ено на суром вису урвине вековне стоје
Кò страшан, огроман скелет... Кроз окна њихова пуста
Сањиво шумори ветар и ниче висока трава
Суморног заборава.

Изгледа као да човек ни руком дотакò није
Што су столећа бурна одбила у мрачном ходу
Са кула и платна градских. Ту гнездо јеина вије,
И змија одвратно мили и гуштер по травном поду.
(15. фебруар 1890) (157)

- 15 Горе на равном крову, гомила Турака седи
И стари некакав дервиш. Он сетно у жице бије,
Тихо, суморно пева. Месец је изгрејò бледи
И тама обале крије.

Ено и Ада-Кале, где празни чардаци стоје
Као скелети страшни. Крај платна сурваних давно,
Убоги рибари блуде и мреже бацају своје
Кад вече онеми тавно

А брод се с тутњавом жури, и звуци суморно звоне
И песма премире тужно. Не схватам, не појмим речи,
Ал' с болном некаквом мишљу на душу падају оне,
Тако речито песма и тако сантуре звечи!
(август 1892) (224)

штампаној 1922. у часопису *Мисао*, истолика је линија политичке прескрипције и стилизације, те се песничка визија обликује попут архива несталих / потонулих светова, којима је докинута могућност политичког деловања и утицаја.

* * *

Премда поетичко-онтолошко установљење душе непријатеља представља ствар више инцидентне природе неголи поетичко-естетичку закономерност лирских дискурса В. Илића, оно ће књижевности 20. века оставити поетички залог питања представљивости историјског Другог. О непријатељима чији обриси нестају у магли као *да су маїла и били*, певаће Љ. Симовић у песми „Сведочење о Немцима“:

Са Чавловца се ваљала густа магла.
Теро сам краве по снегу кроз ту маглу.
Кад из те магле преда ме бануше Немци.
Натераше ме да им намузем млека.
Онако неварено млеко пили су, пили,
па опет отишли у ону исту маглу,
и у њој нестали, ко да су магла и били.
(Симовић 1999б: 110)

Индикативно је да се у опусу поменутог песника тек са *феминим* знаком остварује могућност *йес-мосћана* за туђине, с ону страну политике непријатељства. У песми „Домодржнице“ Љ. Симовића женама „које перу кошуље лоповима“ нико није толико недостојан, грешан да не би био вољен (*agapetos*) ни „толико туђин – да га оставиш у невремену пред вратима“ (Симовић 1999а: 262). Видети у песничкој имагинацији душу непријатеља могуће је онде где је начињен простор за испуњење књижевности, књижевности која конституише „специфичан чвор између једног система значења речи и једног система видљивости ствари“ (Рансијер 2008: 13). Тек *џу* је могуће успоставити једну вишу *демократиичност* писма (и заједништва) о коме дневнополи-

тички садржаји, њихова бука и бес, не знају готово ништа. Она су с ону страну магле – где је у бити све прозирно, *присушно*, али увиђању недоступно,¹⁶ док је демократија, вели Ж. Дерида, увек у *доласку* (Дерида 2007), увек у де/конструкцији пута властитог долажења до себе, пута до сопствене присутности. Ситуирајући песничку мисао на простор Хисара, на маргину установљене обреновићевске Србије, В. Илић проширује подручје борбе геопоетичком и/или геополитичком линијом, али и задржава мисао о души Најдаљег с оне стране суверенитета, уписујући текст „Јутра на Хисару код Лесковца“ на мапу дискурзивних померања, искорака према *будућном и мојућем*.

И можда је, доиста, тешко одбранити тезу у светлу критике А. Јеркова (Јерков 2010: 16–165) да је песнички преображај историјских мена у *шајну душе* поетичко-естетички дигнитет илићевског стваралаштва, да има снагу *шраја*, те да политичност његове дискурзивне хијерахије смера ка рађању грађанске свести о проблемским структурама заједнице, о тежини повесне промене. Али, херменеутика, попут сирена Одисеју, рећи ће П. Слотердајк, пева најлепшу песму о њему самом, којој се тешко (или никако) одолева, а тренутак рађања *душе не-пријатеља*, њеног указивања на хоризонту очи лирике *не моју* да не у/виде.

Извори

- Илић 1961: Војислав Илић, *Сабране њесме I–II*, Београд: Просвета.
- Илић 1981: Војислав Илић, *Лирско њесништво 1887–1893*. Прир. Милорад Павић, Београд: „Вук Караџић“.
- Миљковић 2016: *Бранко Миљковић*. Прир. Радивоје Микић, Нови Сад: Издавачки центар Матице српске.

16 О разлици између песничког *вида* и *увид* видети: Јерков 2010: 114–120.

- Симовић 1999а: Љубомир Симовић, *Сабране њесме I*, Београд: Стубови културе.
- Симовић 1999б: Љубомир Симовић, *Сабране њесме II*, Београд: Стубови културе.

Литература

- Алтисер 2009: Луј Алтисер, *Идеологија и идеолошки државни апарати (белешке за истраживање)*. Прев. Андрија Филиповић, Лозница: Карпос.
- Витгенштајн 1984: Лудвиг Витгенштајн, *Филозофска истраживања*. Прев. Ксенија Марицки Гађански, Београд: Нолит.
- Бахтин 1980: Mihail Bahtin, *Marksizam i filozofija jezika*. Прев. Radovan Matijašević, Beograd: Nolit.
- Бошковић 2008: Драган Бошковић, *Текстуално (не)свесно Гробнице за Бориса Давидовича*, Београд: Службени гласник.
- Бошковић 2018: Драган Бошковић, *Нулни степен реализма*, Крагујевац: ФИЛУМ.
- Дерида 1976: Žak Derida, *O gramatologiji*. Прев. Ljerka Šifler-Premec, Sarajevo: „Veselin Masleša“.
- Дерида 2007: Žak Derida, *Odmetnute države (dva ogleda o utu)*. Прев. Ivan Milenković, Beograd: Beogradski krug, Centar za medije i komunikacije.
- Иванић 2002: Душан Иванић, „Пјесничко дјело Војислава Илића“, предговор у: Војислав Илић, *Песме*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 7–32.
- Иванић 2008: Душан Иванић, *Књижевна периодика српској реализма*, Београд – Нови Сад: Институт за књижевност и уметност – Матица српска.
- Илић 1977: Никола П. Илић, *Ослобођење Јужне Србије 1877–1878*, Београд: Слобода.
- Јерков 2010: Aleksandar Jerkov, *Smisao (srpskog) stiha. De/konstitucija*, knj. I. Požarevac – Beograd: Centar za kulturu – Institut za književnost i umetnost.
- Јерков 2015: Александар Јерков, *Тајна Европје и српска књижевност. Апокрифика*, Београд: Филолошки факултет.
- Каниц 2007: Феликс Филип Каниц, *Срби, земља и стишово од римској доба до краја XIX века*. Прев. Григорије Ерњаковић, Београд: Логос арт.

- Костић 1907: Јосиф Костић, *Ослобођење њрага Лесковца, Власојинца и околине*, Лесковац: Књижара Ж. Д. Обреновић.
- Костић 2013: Лаза Костић, *Књиџа о Змају*, Нови Сад: Матица српска.
- Де Ман 1975: Pol de Man, „Retorika zaslepljenosti: ĉitanje Rusoa Źaka Deride“, u: *Problemi moderne kritike*. Prev. Gordana B. Todorović, Branko Jelić, Beograd: Nolit, 169–213.
- Ниче 2013: Фридрих Ниче, *С оне сџране добра и зла / Генеалоџија морала*. Прев. Божидар Зеџ, Београд: Дерета.
- Павић 1981: Милорад Павић, Предговор у: Војислав Илић, *Лирско џесништво 1887–1893*. Прир. М. Павић, Београд: „Вук Караџић“, 7–67.
- Проле 2016: Dragan Prole, *Pojave odsutnog: prilozi savremenoj estetici*, Sremski Karlovci: Izdavaĉka knjiŹarnica Zorana Stojanovića.
- Рансијер 2008: Źak Ransijer, *Politika knjiŹevnosti*. Prev. Marko Drĉa i dr., Novi Sad: Adresa.
- Симовић 1983: Ljubomir Simović, *Duplo dno*, Beograd: Prosveta.
- Џејмсон 1984: Fredrik DŹejmson, *Politiĉko nesvesno: pripovedanje kao druшtvено-simboliĉki ĉin*. Prev. Dušan Puhalo, Beograd: Rad.

Aleksandra Paunović

THE EXPERIENCE OF HISTORY
IN VOJISLAV ILIĆ'S POETRY:
CAN THE SOUL'S ESSENCE BE POLITICAL?

Summary

Analyzing the song „Jutro na Hisaru kod Leskovca“, this paper problematizes the concept of the realistic interpretation and reading of V. Ilić's poetry. Pointing out that the history in the poet's text is being constituted in a twofold manner, both as an event and a figure, the author defines the poetic and aesthetic exclusiveness of V. Ilić in the thematic rendering of patriotism and the figure of the enemy. Transcending the poetic/ethical boundaries of the para-Romanticist poetry of the 19th century, V. Ilić shapes the en-

emy's soul as a highly humanistic vision, a special form of democracy of writing and imagination.

Keywords: soul, patriotic poetry, politics, history.